

Algoritmy teorie čísel

Radan Kučera, jarní semestr 2012

Literatura: text v ISu čerpající z následujících zdrojů

1. Cassels J. W. S.: *An Introduction to Diophantine Approximation*, University Press, Cambridge, 1965.
2. Cohen H.: *A Course in Computational Algebraic Number Theory*, Graduate Texts in Mathematics 138, Springer–Verlag, Berlin, Heidelberg, New York 1993, kapitoly 8–10, (čtvrté aktualizované vydání 2000).
3. Dietzfelbinger M., *Primality Testing in Polynomial Time (From Randomized Algorithms to “Primes is in P”)*, LNCS 3000, Springer–Verlag Berlin, Heidelberg, New York 2004.
4. Knuth D.E., *The Art of Computer Programming, díl 2: Seminumerical Algorithms*, (druhé vydání), Addison-Wesley, Reading, Mass., 1981.
5. Lenstra A. K., Lenstra H. W. Jr.: *Algorithms in Number Theory*, v *Handbook of Theoretical Computer Science*, kapitola 12, Elsevier Science Publishers B.V., 1990.
6. Rosický J., *Algebra*, 4. vydání, skriptum MU, 2002.

Pojem algoritmu

Algoritmus je metoda, která pro jistý typ vstupů dá po konečné době výstup, tedy odpověď na zadaný problém.

Při zadání algoritmu je nutno provést:

- ▶ dokázat správnost výstupu,
- ▶ odhadnout časovou náročnost,
- ▶ odhadnout paměťovou náročnost.

Časovou náročností rozumíme závislost délky výpočtu na délce vstupu, přitom délku vstupu měříme počtem bitů potřebných pro zápis zadání a délkou výpočtu rozumíme, jak dlouho trvá nejdelší výpočet pro danou délku vstupu.

Příklad. Pro vstup jednoho přirozeného čísla N je třeba $1 + \lceil \log_2 N \rceil$ bitů.

Paměťovou náročnost budeme také měřit v bitech (u většiny algoritmů, se kterými se setkáme, nebude nutné se jí zabývat, neboť bude konstantní a zanedbatelně malá).

Asymptotický odhad

Nechť $(a_n)_{n=1}^{\infty}$, $(b_n)_{n=1}^{\infty}$ jsou posloupnosti. Řekneme, že posloupnost $(a_n)_{n=1}^{\infty}$ je řádu $O(b_n)$, jestliže platí

$$\limsup_{n \rightarrow \infty} \left| \frac{a_n}{b_n} \right| < \infty.$$

Řekneme, že posloupnost $(a_n)_{n=1}^{\infty}$ je řádu $o(b_n)$, jestliže existuje

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{a_n}{b_n} = 0.$$

Protože se budeme zabývat algoritmy, jejichž cílem je rozložit přirozené číslo na prvočinitele, bude vstupem pro náš algoritmus jediné přirozené číslo N .

Dohodněme se, že $\ln^k N$ bude znamenat $(\ln N)^k$. Kupříkladu tedy $\ln^2 N = (\ln N)^2$, nikoli $\ln \ln N$.

Definice. Řekneme, že algoritmus je polynomiálního času, jestliže čas, po který algoritmus poběží, najde-li na vstupu přirozené číslo N , je řádu $o(\ln^k N)$ pro nějaké přirozené číslo k .

Řekneme, že algoritmus je lineárního (resp. kvadratického, resp. kubického) času, je-li tento čas řádu $O(\ln N)$, (resp. $O(\ln^2 N)$, resp. $O(\ln^3 N)$).

Je-li tento čas řádu $o(N^\alpha)$ pro každé kladné reálné číslo α a přitom algoritmus není polynomiálního času, řekneme, že algoritmus je subexponenciálního času.

Konečně, jestliže existují kladná reálná čísla $\alpha > \beta$ tak, že tento čas je řádu $O(N^\alpha)$, ale není řádu $O(N^\beta)$, řekneme, že algoritmus je exponenciálního času.

Příklad. Později se setkáme s algoritmy, jejichž čas je řádu

$$O(e^{c(\ln N)^a(\ln \ln N)^b}),$$

kde a , b , c jsou kladná reálná čísla, přičemž $a + b = 1$. Tyto algoritmy jsou subexponenciálního času.

Pravděpodobnostní algoritmy

Budeme pracovat s algoritmy, jejichž průběh výpočtu závisí na jistém zdroji náhodných čísel. Je zde možnost (pravděpodobnosti nula), že jejich běh nikdy neskončí, přesto zkušenosti ukazují, že tyto algoritmy jsou často efektivnější než ostatní a mnohdy jsou jediné, které máme k dispozici.

Na druhé straně rozhodně nebudeme nazývat algoritmem metodu, produkující výsledek, který je s vysokou pravděpodobností správný. Je podstatné, že algoritmus v okamžiku zastavení dává pouze správné výsledky (odhlédneme-li od případných chyb člověka či počítače při provádění výpočtu).

Počítání s velkými čísly

Budeme předpokládat, že máme k dispozici software, ve kterém je možné provádět základní algebraické operace s čísly, majícími řekněme 1000 dekadických cifer (MATHEMATICA, MAPLE, PARI-GP a podobně).

Taková čísla jsou zapsána v poziční soustavě o vhodném základu a operace jsou prováděny podobně jako jsme to zvyklí dělat na papíře s dekadickými čísly. Vhodný základ je mocnina dvou: čas potřebný pro vstup a výstup je pouze zanedbatelná část celkové doby výpočtu a obvykle je dominován časem pro fyzický zápis.

Sčítání a **odčítání** má lineární časovou náročnost.

Násobení malou konstantou má také lineární časovou náročnost.

Obecné násobení a **dělení se zbytkem** má kvadratickou časovou náročnost.

(Jsou známy algoritmy pro násobení a dělení n bitových čísel, které dosahují menší časové náročnosti než „metoda tužky a papíru“.

Schönhage a Strassen popsali metodu jen s $O(n \cdot \ln n \cdot \ln \ln n)$ bitových operací. Avšak tyto rafinované metody jsou rychlejší až pro čísla mající alespoň několik set dekadických cifer.)

Výpočet největšího společného dělitele

Často budeme potřebovat spočítat největší společný dělitel dvou přirozených čísel.

Naivní řešení: rozlož obě čísla na součin prvočísel a poté vynásob společné činitele.

Tento postup je vhodný jen pro velmi malá čísla (řekněme do 100) nebo v případě, že víme, že některé z daných čísel je prvočíslo (pak stačí provést jen jedno dělení se zbytkem).

Mnohem výhodnější je výpočet největšího společného dělitele pomocí Euklidova algoritmu, který je nejen nejstarší, ale asi i nejdůležitější algoritmus teorie čísel.

Euklidův algoritmus

Algoritmus (Euklidův). Pro daná nezáporná celá čísla a, b algoritmus najde jejich největší společný dělitel.

1. [Jsi hotov?] Je-li $b = 0$, pak vytiskni a jako odpověď a skonči.
2. [Euklidovský krok] Polož $r \leftarrow a \bmod b$, $a \leftarrow b$, $b \leftarrow r$ a jdi na 1.

Věta. 1. Je-li $1 \leq a \leq N$, $1 \leq b \leq N$, pak počet Euklidovských kroků v předchozím algoritmu je roven nejvýše

$$\left\lceil \frac{\ln(\sqrt{5}N)}{\ln \frac{1+\sqrt{5}}{2}} \right\rceil - 2 \approx 2,078 \ln N + 1,672.$$

2. Průměrný počet Euklidovských kroků v předchozím algoritmu pro $a, b \in \{1, \dots, N\}$ je roven přibližně

$$\frac{12 \ln 2}{\pi^2} \ln N + 0,14 \approx 0,843 \ln N + 0,14.$$

Časová náročnost Euklidova algoritmu

Podle věty je počet kroků algoritmu lineární v $\ln N$.

Každý krok vyžaduje dlouhé dělení, které je kvadratického času.

Proto se zdá, že je tento algoritmus kubického času.

V průběhu výpočtu jsou však a , b stále menší a menší, proto je možné průběžně snižovat potřebný počet cifer v poziční soustavě.

Při výpočtu Euklidovského kroku $a = bq + r$ je časová náročnost $O((\ln a)(1 + \ln q))$, tedy celkový čas je omezen řádem

$$O((\ln N)((\sum \ln q) + O(\ln N))).$$

Ale

$$\sum \ln q = \ln \prod q \leq \ln N,$$

a tedy při pečlivém naprogramování jde o algoritmus kvadratického času.

Binární verze Euklidova algoritmu

Místo dlouhého dělení je užito odčítání a dělení 2 (realizované posunem). Základem poziční soustavy musí být mocnina 2.

Algoritmus (Binární NSD). Pro daná nezáporná celá čísla a , b algoritmus najde jejich největší společný dělitel.

- [Jednou zredukuj velikost] Je-li $a < b$, vyměň a s b . Je-li $b = 0$, pak vytiskni a jako odpověď a skonči. Jinak (tj. pro $b \neq 0$) polož $r \leftarrow a \bmod b$, $a \leftarrow b$, $b \leftarrow r$.*
- [Spočítej mocninu 2] Je-li $b = 0$, pak vytiskni a jako odpověď a skonči. Jinak polož $k \leftarrow 0$ a dokud budou a i b sudá, opakuj $k \leftarrow k + 1$, $a \leftarrow a/2$, $b \leftarrow b/2$.*
- [Odstraň přebytečné mocniny 2] Je-li a sudé, opakuj $a \leftarrow a/2$, dokud bude a sudé. Jinak, je-li b sudé, opakuj $b \leftarrow b/2$, dokud bude b sudé.*
- [Odečti] (Nyní jsou obě a i b lichá.) Polož $t \leftarrow \frac{a-b}{2}$. Je-li $t = 0$, vytiskni $2^k \cdot a$ jako odpověď a skonči.*
- [Cyklus] Dokud bude t sudé, opakuj $t \leftarrow t/2$. Pak, je-li $t > 0$, polož $a \leftarrow t$, jinak polož $b \leftarrow -t$ a jdi na 4.*

Rozšířená verze Euklidova algoritmu

Označme d největší společný dělitel celých čísel a , b , pak existují celá čísla u , v tak, že $d = ua + vb$ (tzv. Bezoutova rovnost).

V některých aplikacích budeme potřebovat spočítat nejen d , ale i čísla u , v , proto si uvedeme algoritmus pro jejich výpočet.

Algoritmus (Rozšířený Euklidův). Pro daná nezáporná celá čísla a , b algoritmus najde trojici celých čísel (u, v, d) takovou, že d je největší společný dělitel čísel a , b a platí $d = ua + vb$.

1. [Inicializace] Polož $u \leftarrow 1$, $d \leftarrow a$. Je-li $b = 0$, polož $v \leftarrow 0$, vytiskni (u, v, d) jako odpověď a skonči. Jinak polož $v_1 \leftarrow 0$ a $v_3 \leftarrow b$.
2. [Jsi hotov?] Je-li $v_3 = 0$, pak polož $v \leftarrow \frac{d-au}{b}$, vytiskni (u, v, d) jako odpověď a skonči.
3. [Euklidovský krok] Současně $q \leftarrow \lfloor \frac{d}{v_3} \rfloor$, $t_3 \leftarrow d \bmod v_3$. Pak polož $t_1 \leftarrow u - qv_1$, $u \leftarrow v_1$, $d \leftarrow v_3$, $v_1 \leftarrow t_1$, $v_3 \leftarrow t_3$ a jdi na 2.

Hodnoty proměnných d , v_3 , t_3 nezávisí na hodnotách ostatních proměnných. Přeznačíme-li je a , b , r , dostaneme původní Euklidův algoritmus, tedy tento algoritmus vždy skončí, a to se správným d .

Důkaz správnosti rozšířené verze Euklidova algoritmu

Zavedeme proměnné v_2 , t_2 , v , které nebudou nikdy použity pro výpočet hodnot původních proměnných. Před krokem 2 vždy platí

$$at_1 + bt_2 = t_3, \quad au + bv = d, \quad av_1 + bv_2 = v_3.$$

Algoritmus (Upravený rozšířený Euklidův). Pro daná nezáporná celá čísla a , b algoritmus najde trojici celých čísel (u, v, d) takovou, že d je největší společný dělitel čísel a , b a platí $d = ua + vb$.

1. [Inicializace] Polož $u \leftarrow 1$, $d \leftarrow a$. Je-li $b = 0$, polož $v \leftarrow 0$, vytiskni (u, v, d) jako odpověď a skonči. Jinak polož $v_1 \leftarrow 0$, $v_3 \leftarrow b$, $t_1 \leftarrow 0$, $t_2 \leftarrow 0$, $t_3 \leftarrow 0$, $v \leftarrow 0$, $v_2 \leftarrow 1$.
2. [Jsi hotov?] Je-li $v_3 = 0$, pak polož $v \leftarrow \frac{d-au}{b}$, vytiskni (u, v, d) jako odpověď a skonči.
3. [Euklidovský krok] Současně $q \leftarrow \lfloor \frac{d}{v_3} \rfloor$, $t_3 \leftarrow d \bmod v_3$. Pak polož $t_1 \leftarrow u - qv_1$, $u \leftarrow v_1$, $d \leftarrow v_3$, $v_1 \leftarrow t_1$, $v_3 \leftarrow t_3$, $t_2 \leftarrow v - qv_2$, $v \leftarrow v_2$, $v_2 \leftarrow t_2$ a jdi na 2.

Nezbytný aparát z algebry a elementární teorie čísel

Kongruence

Definice. Necht' $m \in \mathbb{N}$, $a, b \in \mathbb{Z}$. Řekneme, že a je kongruentní s b podle modulu m , píšeme $a \equiv b \pmod{m}$, jestliže $m \mid a - b$.

Věta 1. Necht' $m \in \mathbb{N}$, $a, b, c, d \in \mathbb{Z}$. Jestliže $a \equiv b \pmod{m}$, $c \equiv d \pmod{m}$, pak platí $a + c \equiv b + d \pmod{m}$, $a - c \equiv b - d \pmod{m}$, $ac \equiv bd \pmod{m}$.

Věta 2. Necht' $m, k \in \mathbb{N}$, $a, b \in \mathbb{Z}$. Pak platí $a \equiv b \pmod{m}$ právě tehdy, když $ak \equiv bk \pmod{mk}$.

Věta 3. Necht' $m \in \mathbb{N}$, $a, b, k \in \mathbb{Z}$. Jestliže $ak \equiv bk \pmod{m}$ a navíc $(m, k) = 1$, pak platí $a \equiv b \pmod{m}$.

Věta 4. Necht' $a, b \in \mathbb{Z}$. Pak existuje $x \in \mathbb{Z}$ splňující kongruenci $ax \equiv b \pmod{m}$ právě tehdy, když $(a, m) \mid b$.

Věta 5 (Čínská zbytková věta). Necht' $m_1, m_2 \in \mathbb{N}$, $(m_1, m_2) = 1$. Pak pro libovolná $x_1, x_2 \in \mathbb{Z}$ existuje $x \in \mathbb{Z}$ splňující $x \equiv x_1 \pmod{m_1}$, $x \equiv x_2 \pmod{m_2}$.

Okruh zbytkových tříd modulo m

Definice. Pro libovolné $m \in \mathbb{N}$ a libovolné $a \in \mathbb{Z}$ definujeme zbytkovou třídu modulo m obsahující číslo a předpisem

$$[a]_m = \{b \in \mathbb{Z}; b \equiv a \pmod{m}\},$$

jde tedy o množinu všech celých čísel dávajících stejný zbytek po dělení číslem m jako číslo a . Množinu všech těchto tříd značíme

$$\mathbb{Z}/m\mathbb{Z} = \{[a]_m; a \in \mathbb{Z}\}.$$

Z věty 1 plyne, že na $\mathbb{Z}/m\mathbb{Z}$ lze definovat operace $+$ a $\cdot$ pomocí reprezentantů, tj.

$$[a]_m + [b]_m = [a + b]_m, \quad [a]_m \cdot [b]_m = [a \cdot b]_m,$$

a že vůči těmto operacím tvoří $\mathbb{Z}/m\mathbb{Z}$ komutativní okruh o m prvcích, který nazýváme okruh zbytkových tříd modulo m .

Eulerova funkce φ

Definice. Je-li R okruh, označme $R^\times$ jeho (multiplikativní) grupu jednotek (neboli invertibilních prvků), tj.

$$R^\times = \{a \in R; \exists b \in R : ab = 1\},$$

kde 1 značí jedničku okruhu R . Charakteristika okruhu R je nejmenší $n \in \mathbb{N}$ splňující $n \cdot 1 = \underbrace{1 + 1 + \dots + 1}_n = 0$ (tj. součet n kopií $1 \in R$ je roven $0 \in R$), pokud alespoň jedno takové n existuje. V opačném případě řekneme, že R je okruh charakteristiky nula.

Definice. Pro libovolné $m \in \mathbb{N}$ je $\varphi(m)$ definováno jako počet čísel z množiny $\{1, 2, \dots, m\}$, která jsou nesoudělná s m . Tato funkce $\varphi : \mathbb{N} \rightarrow \mathbb{N}$ se nazývá Eulerova.

Příklad. Charakteristika okruhu $\mathbb{Z}/m\mathbb{Z}$ je m . Podle věty 4 platí

$$(\mathbb{Z}/m\mathbb{Z})^\times = \{[a]_m; a \in \mathbb{Z}, (a, m) = 1\},$$

je tedy $\varphi(m) = |(\mathbb{Z}/m\mathbb{Z})^\times|$.

Vlastnosti Eulerovy funkce φ

Věta 6. Pro libovolná $m_1, m_2 \in \mathbb{N}$ taková, že $(m_1, m_2) = 1$, platí $\varphi(m_1 m_2) = \varphi(m_1) \varphi(m_2)$.

Důkaz. Zobrazení $\{1, 2, \dots, m_1\} \times \{1, 2, \dots, m_2\} \rightarrow \{1, 2, \dots, m_1 m_2\}$ přiřadí dvojici $(x_1, x_2) \in \{1, 2, \dots, m_1\} \times \{1, 2, \dots, m_2\}$ číslo $y \in \{1, 2, \dots, m_1 m_2\}$ splňující $y \equiv x_1 \pmod{m_1}$, $y \equiv x_2 \pmod{m_2}$ (číslo y je kongruentní s číslem x z věty 5 modulo $m_1 m_2$). Toto zobrazení je bijekce a platí $(y, m_1 m_2) = 1$ právě když $(x_1, m_1) = 1$ a $(x_2, m_2) = 1$.

Věta 7. Pro libovolné $m \in \mathbb{N}$ platí

$$\varphi(m) = m \prod_{p|m} \left(1 - \frac{1}{p}\right)$$

kde p probíhá v součinu všechna prvočísla dělicí m .

Důkaz. Zřejmé, je-li m mocninou prvočísla. Pro obecné m plyne z věty 6 indukcí vzhledem k počtu prvočísel dělicích m .

Lagrangeova, Eulerova a malá Fermatova věta

Definice. Necht' G je grupa, $a \in G$. Pokud neexistuje žádné $n \in \mathbb{N}$ s vlastností $a^n = 1$, řekneme, že řád prvku a je ∞ . V opačném případě nejmenší $n \in \mathbb{N}$ s touto vlastností se nazývá řád prvku a . Naproti tomu řádem grupy G rozumíme počet $|G|$ jejích prvků (je-li konečná).

Věta 8 (Lagrangeova věta). Je-li G konečná grupa, pak řád libovolného prvku $a \in G$ je přirozené číslo, které je dělitelem řádu $|G|$ grupy G . Platí tedy $a^{|G|} = 1$.

Důsledek (Eulerova věta). Pro libovolná $m \in \mathbb{N}$, $a \in \mathbb{Z}$, taková, že $(a, m) = 1$, platí

$$a^{\varphi(m)} \equiv 1 \pmod{m}.$$

Důsledek (malá Fermatova věta). Pro libovolné prvočíslo p a libovolné $a \in \mathbb{Z}$ nedělitelné p platí

$$a^{p-1} \equiv 1 \pmod{p}.$$

Řád čísla a modulo m

Věta 9. Necht' jsou $m \in \mathbb{N}$, $a \in \mathbb{Z}$, taková, že $(a, m) = 1$. Označme

$$e = \min\{n \in \mathbb{N}; a^n \equiv 1 \pmod{m}\}.$$

Pak pro libovolná $r, s \in \mathbb{N} \cup \{0\}$ platí

$$a^r \equiv a^s \pmod{m}, \quad \text{právě když } r \equiv s \pmod{e}.$$

Důkaz. Lze předpokládat, že $r > s$. Vydělme $r - s$ číslem e se zbytkem: $r - s = qe + z$ pro $q, z \in \mathbb{Z}$, $0 \leq z < e$. Pak $a^{r-s} = (a^e)^q \cdot a^z \equiv a^z \pmod{m}$. Odtud plyne $a^{r-s} \equiv 1 \pmod{m}$, právě když $z = 0$.

Definice. Číslo e z předchozí věty se nazývá řád čísla a modulo m . Je to vlastně řád prvku $[a]_m$ v grupě $(\mathbb{Z}/m\mathbb{Z})^\times$.

Konečná tělesa

Věta 10. Charakteristika konečného tělesa je prvočíslo.

Věta 11. Bud' R konečné těleso charakteristiky p . Pak počet prvků tělesa R je mocninou prvočísla p .

Věta 12. Necht' p je prvočíslo a $n \in \mathbb{N}$. Pak existuje těleso o p^n prvcích.

Věta 13. Libovolná dvě konečná tělesa o stejném počtu prvků jsou izomorfní.

Věta 14. Bud' R konečné těleso o p^n prvcích. Pak $R^\times$ je cyklická grupa o $p^n - 1$ prvcích. Každý prvek $r \in R$ je jednoduchým kořenem polynomu $x^{p^n} - x \in \mathbb{F}_p[x]$.

Definice. Pro libovolné prvočíslo p a libovolné $n \in \mathbb{N}$ označme $\mathbb{F}_{p^n}$ těleso o p^n prvcích.

Poznámka. Pro libovolné prvočíslo p je $\mathbb{Z}/p\mathbb{Z}$ těleso, můžeme tedy položit $\mathbb{F}_p = \mathbb{Z}/p\mathbb{Z}$. Avšak $\mathbb{Z}/p^n\mathbb{Z}$ je těleso pouze pro $n = 1$. Proto pro žádné $n > 1$ nejsou $\mathbb{F}_{p^n}$ a $\mathbb{Z}/p^n\mathbb{Z}$ izomorfní!

Konstrukce konečných těles $\mathbb{F}_{p^n}$ pro prvočíslo p a $n > 1$

Zvolíme libovolný normovaný ireducibilní polynom $h \in \mathbb{F}_p[x]$ stupně n . To, že takový polynom existuje pro každé prvočíslo p a každé přirozené číslo n , lze dokázat pomocí vět 12 a 14; to, že není podstatné, který z nich vybereme, plyne z věty 13. Pak $\mathbb{F}_{p^n}$ konstruujeme jako faktorokruh okruhu polynomů $\mathbb{F}_p[x]$ podle ideálu generovaného polynomem h . Prvky tohoto faktorokruhu jsou třídy rozkladu množiny polynomů $\mathbb{F}_p[x]$. V každé třídě leží právě jeden polynom stupně menšího než n . Proto, označíme-li α třídu obsahující polynom x , lze psát

$$\mathbb{F}_{p^n} = \{g(\alpha); g(x) \in \mathbb{F}_p[x], \text{st } g < n\}.$$

V tělese $\mathbb{F}_{p^n}$ pak sčítáme a násobíme prvky jako polynomiální výrazy v α s tím, že po násobení musíme někdy eliminovat vyšší mocniny α . To děláme tak, že α^n vyjádříme pomocí nižších mocnin α využitím toho, že $h(\alpha) = 0$.

Grupa jednotek okruhu zbytkových tříd $(\mathbb{Z}/m\mathbb{Z})^\times$

Je-li p prvočíslo, je $\mathbb{Z}/p\mathbb{Z}$ těleso, a tedy podle věty 14 je $(\mathbb{Z}/p\mathbb{Z})^\times$ grupa cyklická. Pro $n > 1$ však není $\mathbb{Z}/p^n\mathbb{Z}$ těleso, a proto nelze věty 14 použít.

Věta 15. Je-li p liché prvočíslo a $n \in \mathbb{N}$ libovolné, pak $(\mathbb{Z}/p^n\mathbb{Z})^\times$ je cyklická grupa.

Poznámka. Pro $p = 2$ a $n > 2$ cyklickou grupu nedostáváme: například $(\mathbb{Z}/8\mathbb{Z})^\times$ je necyklická čtyřprvková grupa.

Definice. Necht' p je liché prvočíslo, $n \in \mathbb{N}$, $[g]_{p^n}$ generátor grupy $(\mathbb{Z}/p^n\mathbb{Z})^\times$. Pak g nazýváme **primitivní kořen modulo p^n** .

Poznámka. Libovolné $g \in \mathbb{Z}$ je primitivní kořen modulo p^n právě tehdy, když platí: pro každé $a \in \mathbb{Z}$ nedělitelné p existuje jediné $k \in \{1, 2, \dots, (p-1)p^{n-1}\}$ tak, že $a \equiv g^k \pmod{p^n}$.

Věta 16 (Wilsonova věta). Necht' $n \in \mathbb{N}$, $n > 1$. Pak n je prvočíslo, právě když platí $(n-1)! \equiv -1 \pmod{n}$.